

Türkiye Nereye – 17 Aralık 2004 AB-Zirvesi Kararı Ardından

Horst Bacia

Eski Sovyetler Birliği'nde –veya belki de bütün komünist devlet sistemlerinde– işveren olarak devlet ile çalışan insanlar arasındaki ilişkiyi tanımlayan ironik bir nükte vardı. Bu nükte şöyleydi: "Devlet bize para veriyormuş gibi yapıyor, biz ise çalışıyormuş gibi yapıyoruz". Bir Türk meslektaşım – ki bu kişi Fehmi Kuru idi ve kendisinin bugün burada bulunmasından mutluluk duyuyorum – bu nükteyi yıllar önce köşe yazılarından birinde Avrupa Birliği ile Türkiye arasındaki ilişki için kullanmış ve şöyle demişti: "AB, Türkiye'yi birliğe almak istiyormuş gibi yapıyor Türkiye ise üye olmak istiyormuş gibi yapıyor".

Sanırım meslektaşımın yaptığı bu akıllıca gözlem bugün de geçerliğini korumaktadır. Bu gözlem, AB ülkelerinin hükümet başkanlarının aynı zamanda Almanya'nın milli bayramı olan ve bizim iki Almanya'nın birleşmesini kutladığımız 3 Ekim tarihinde Türkiye ile üyelik müzakerelerine başlanmasına karar verdikleri geçen yılın 17 Aralık tarihinden sonra da geçerliğini korumaktadır. Bu gibi durumlarda gerekli olduğu gibi oybirliği ile alınmış olmakla birlikte bu karar aynı zamanda da çelişkili bir karardı. Hatta bu çelişki Avrupa Komisyonunun tavsiyelerinde de vardı. AB üyesi ülkelerin devlet ve hükümet başkanlarının kararı, üye ülkelerin Türkiye ve Türkiye'nin AB üyeliği hakkında tamamen hemfikir olmadıklarını göstermektedir. Sayın başkan, siz de konuşmanızda buna işaret etmişsiniz.

Açıkça Türkiye'nin üyeliğinden yana olan üye ülkeler olduğu gibi, şimdiye kadar sesli olarak dile getirmemekle birlikte Türkiye'nin üyeliğine karşı olanlar da var. Ayrıca kesin olarak karar vermeyen veya verdirmeyen ve kendilerine bir açık kapı bırakmaktan yana olanlar da var. Kararın içinde bütün bunları bulmak mümkün. Ayrıca bu tür kararların metnini tam olarak incelemek yerinde olur. Çünkü diplomatlar bütün tezatları herkes için kabul edilebilir bir dille ortak bir paydada toplamak için canla başla çalıştılar.

Kararda önce üyelik müzakerelerinin haklı gerekçeye bağlanması için Türkiye'nin Kopenhag Kriterlerini önemli ölçüde yerine getirmesi açıkça belirtilmiştir. Bu ise, üyelik müzakerelerine başlamak için Kopenhag Kriterlerinin yeterince yerine getirilmiş olması anlamına gelir, ama şartlar yerine getirilmemiştir. Ayrıca 3 Ekim 2005 tarihine kadar mutlaka yerine getirilmiş olması gereken bazı şartlardan bahsedilmektedir. Bu şartlar arasında özellikle bayan meslektaşımın daha önce değindiği gibi gümrük birliğinin on yeni üyeye genişletilmesine dair protokolün Türkiye tarafından imzalanması şartı da bulunmaktadır. Ben, Lüksemburg'da yapılan son AB-Türkiye işbirliği konseyine katıldım ve o tarihte her iki tarafın düşüncesi de bu protokolün imzalanmasının problem olmayacağı yönündeydi. Yani en azından bu engel ortadan kalkmış gibi görünüyor.

Aralık 2004'te alınan kararlarda şimdiye kadar görülenden daha belirgin şekilde üyelik müzakerelerinin ucu açık bir süreç – "open ended process" – olduğuna ve bu müzakerelerin sonucunun önceden garanti edilemeyeceğine dikkat çekilmektedir. Bu, ilk kez olan bir durumdur ve üyeliğe aday diğer ülkelerde asla bu açıklıkta ifade edilmemişti. Burada ayrıca Kıbrıs Rum Kesimi dahil bütün üye ülkelerin müzakere sürecini yavaşlatma, hatta ortak değerlerin ve ilkelerin ciddi ve sürekli ihlali halinde bu süreci tamamen askıya alma konusunda belirli teminatlar aldıklarını da burada belirtmek gerekir. Bu konudaki oylama nitelikli oylama şeklinde yapılması gerekmektedir, yani alınan kararda oybirliği olması gerekmiyor.

Ayrıca müzakerelerin ancak Türkiye'nin AB'ye ne kadar maliyet getireceği anlaşıldığında ve üye ülkeler 2014 ila 2021 yılları arasındaki AB bütçeleri mali çerçevesi üzerinde uzlaştıklarında sonuçlandırılabilmesi karara bağlanmaktadır. Şimdiye kadarki tecrübelerle dayanarak bunun 2013 yılından önce gerçekleşmeyeceğini söyleyebiliriz.

Üyelik müzakerelerinin tam üyelikle sonuçlanmaması halinde – ki bu durum da kararda açıkça ifade edilmektedir – aday ülkenin buna rağmen Avrupa'daki yapılara sıkı sıkıya bağlanmasına çalışılacak. („Fully ankered in the European structures). Bizler Konrad Adenauer Vakfının bir etkinliğinde bulunduğumuzdan bu ifadenin altında CDU'nun savunduğu "imtiyazlı ortaklık" taslağının yattığını da söyleyebiliriz. Bu taslak kararda doğrudan ifade edilmemekle birlikte en azından buna dolaylı olarak değinilmektedir.

Bütün bu şartları bir kez daha hafızalarımızda canlandırmanın hepimiz için anlamlı olacağını düşündüm. (Dürüst olmak gerekirse, bu kararın metnini tam olarak hatırlayamadığımdan ben de kararı bir kez daha okudum.) Buna göre belirgin olan iki husus var: Birincisi, müzakereler gerçekten 3 Ekim'de başlasa bile yine de bu, Türkiye'nin gerçekten tam üye olacağı anlamına gelmez. İkincisi ise müzakerelerin 3 Ekim'de başlayıp başlamayacağı bile tamamen kesin görünmüyor. Bütün bunlar bir taraftan Türkiye'nin tutumundan, diğer taraftan da AB'nin içinde bulunduğu durumdan ve kendi içindeki olaylardan kaynaklanmaktadır. Burada konuşmacı olarak iki Türk meslektaşımın bulunmasından dolayı AB ile ilgili ikinci husus üzerinde yoğunlaşmak istiyorum.

Üyelik müzakerelerinin gerçekten ertelenebileceği artık boş bir tehditten ibaret değil. Bu yılın Mart ayından beri emsal teşkil edecek bir durum söz konusudur. Hırvatistan ile müzakerelere başlanmasına bir gün kala AB üyesi ülkelerin dışişleri bakanları bu görüşmelerin belirsiz bir zamana ertelenmesini kararlaştırdılar. Müzakerelerden bir gün önce! Şimdi bunun ayrıntılarına girmek çok zaman alacaktır. Ama müzakerelerin ertelenebileceğini belirtmek önemli bir husustur. İlgili hükümet ki bu örnekte Hırvatistan hükümeti buna son ana kadar inanmak istemese bile.

Bulgaristan ve Romanya ile Nisan ayında üyelik sözleşmeleri imzalandı. Ama bu ülkelerin de gerçekten planlandığı gibi 1 Ocak 2007 tarihinde tam üye olup olamayacakları kesinlikle belli değil. Üyelik kriterlerinin yeterince yerine

getirilmemiş olması durumunda sözleşmeler üyeliğin bir yıl, ama sadece bir yıl ertelenebileceğini açıkça öngörmektedirler.

AB'de gözlemlenebilen Türkiye'ye karşı takındığı eleştirel ve bekle-gör tutumunun sadece Türkiye veya Türkiye'ye karşı oldukça yaygın olan önyargılarla ilişkili olmadığını, aksine AB'nin kendisine ve kendi geleceğine nasıl baktığıyla ilgili olduğunu özellikle bu salonda aramızda bulunan Türk meslektaşlarıma açıklamak için bu örnekleri sıralıyorum. Üyelik şartları her aday ülke için gittikçe ağırlaşıyor. Birincisi AB kendisini sürekli geliştirdiği ve kendi içinde entegrasyonu derinleştirdiği için. Örneğin bugünün Avrupa Birliği, artık Türkiye ile ortaklık sözleşmesini imzalayan 1963'teki o eski AB değil. Diğer taraftan ise AB içinde – özellikle üye ülke vatandaşları arasında – gittikçe şu duygu hakim olmaktadır: "Artık yeter, sürekli yeni üye alınmasın. Bunun sonu nereye varır? Kayık doldu".

Görünüşe bakılırsa birçok AB vatandaşı Orta ve Doğu Avrupa ülkelerini AB'ye alınmasının bile hiç de politikacıların söz verdikleri gibi problemsiz olmadığını şimdi daha iyi görebilmektedirler. Almanya'da ucuz işçi rekabeti, iş sahalarının işverenlerin çalışanlara düşük ücret ve düşük vergi ödediği komşu Doğu ülkelerine kayması hakkında iç politikada yaşanan tartışmalar şimdilerde büyük ölçüde genişlemeden edinilen bu olumsuz tecrübelerden kaynaklanmaktadır. Diğer AB ülkelerinde de durum aynıdır.

Daha sonra birden bire Ukrayna ortaya çıktı. Ukrayna'daki "Turuncu İhtilal" Avrupa'da özellikle de Ukrayna'nın 1 Mayıs'tan beri AB üyesi olan komşularında büyük sempati uyandırdı. Ukrayna devlet başkanı Yuşçenko ülkesini AB'ye taşımak istediğini ilan etti bile. Polonya ve Litvanya gibi ülkelerde Ukrayna'nın örneğin Türkiye'den daha önce AB'ye girmesi gerektiği görüşü oldukça yaygındır. Sayın Schäuble de bir süre önce aynı görüşü ifade etmişti. Diğerleri ise şöyle diyor: Ukrayna'nın 60 milyon nüfusu ile çok büyük ve zor bir lokma olduğundan dolayı AB'ye üye olmaması gerekiyorsa, o halde Türkiye'de üye olamaz. Sanırım bu noktada Türkiye için çok tehlikeli bir tartışma başlayacak.

Ancak burada söz konusu olan sadece AB'de meydana gelen ve 10 yeni üyenin katılımıyla dramatik şekilde artış gösteren ekonomik ve sosyal çöküş değildir. Burada aynı zamanda AB'nin siyasi boyutları, AB'nin aslında ne olmak istediği ve ne olması gerektiği de söz konusudur. İşte AB'nin ortak bir ekonomik ortamdan daha fazla bir şey olmasını, AB'nin dünya siyasetinde rol oynayacak bir aktör olarak davranabilmesini isteyenler, birliğin sürekli genişlemesinin ve aynı zamanda derinleşmesinin üyelerin kendi aralarındaki entegrasyonu git gide imkansız hale getirdiğini daha iyi farkına varmaktadır.

AB'nin sürekli geliştiği ve bir bisiklet sürücüsü gibi sürekli hareket halinde olduğu şeklinde güzel bir görüntü vardır. Fakat bisiklet sürücüsü pedal çevirmeyi bıraktığında bisiklet biraz daha yol alır, ancak bir müddet sonra yıkılıp kalır. AB'nin şimdi kritik bir dönemde bulunduğunu düşünüyorum. AB artık – resimsel örnekte kalacak olursak – ne için pedal çevirdiğini bilmemektedir, dolayısıyla da

yıkılıp kalma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Şimdi AB Anayasası hakkındaki yaklaşan referandumların siyasi açıdan nazik aşamasının arka planı budur işte. Bu tartışma Fransa'da olduğu gibi diğer ülkelerde de elbette sadece AB Anayasası veya genel Avrupa politikasıyla değil, aksine daha çok iç politikayla ilgilidir. Fakat bu tartışma, birçok üye ülkede, özellikle de AB'nin kurucu üyelerinde vatandaşlara ürkütücü veya politikacılar için en azından akıllarını başlarına getiren bir Avrupa yorgunluğu olduğunu göstermektedir. Rasyonel gerekçeler belirli bir ikna gücüne sahip olsalar bile Avrupa için ve daha fazla uyum için pozitif duygusal temel ruh halinin artık mevcut olmadığı görülmektedir. Fransa'daki referandum olumsuzlukla sonuçlanırsa – son yapılan anketler öncekilerden biraz daha iyi görünüyor, ama her halükarda lehte ve aleyhte olanlar öylesine başa baş gitmektedir ki bugün kimse kesin bir tahminde bulunmaya cesaret edemiyor – bu durum AB için sonuçları kestirilemeyecek büyük bir siyasi şok olacaktır. Hatta Fransa'da AB Anayasası'na az bir farkla "Evet" çıksa bile bu "Evetle" anayasaya kesin kabul edilecek gözüyle bakmak mümkün değil. Aynı şekilde referandum yapılacak diğer ülkeler nasıl davranıyor acaba? Hollandalılar, Polonyalılar, Çekler? İngilizler "Evet" mi diyecekler "Hayır" mı? Esa-sen Irak savaşımdan dolayı halkın ve özellikle kendi partisinin gözünde eski ikna gücünü ve inanırlığını büyük ölçüde kaybetmiş olan Tony Blair'den daha başka ne beklenebilir?

Referandumlar nasıl sonuçlanırsa sonuçlansın Avrupa önümüzdeki 18 ay içinde kendi dertleriyle uğraşacak. Daha şimdiden bile AB Anayasasının olumsuzlukla sonuçlanması halinde AB'nin genişleme sürecinin ikinci bir tarihe kadar bütünüyle askıya alınabileceği yönünde açık uyarılar var. Böylece Türkiye ile müzakerelerin başlamasının ertelenmesi bile ihtimal dışı değil. Eğer doğru anladıysam bu durum Türkiye'deki iç politika tartışmalarında da bir rol oynuyor. Bu konuya belki tartışma bölümünde daha fazla değiniriz.

Şimdi konuşmamı bitiriyorum. Ama bir kez daha başa dönerek Türkiye ile yapılacak üyelik müzakereleri için ağırlaştırılmış şartlara geliyorum.

AB devlet ve hükümet başkanları AB'nin ne olduğu ve ne olması gerektiği konusunda kesin bir uzlaşmaya varamadıkları için AB üyeleri Türkiye hakkında hemfikir değiller. Örneğin şimdiye kadar hiç kimse AB sınırları hakkında bir tartışma başlatmak istemiyor. Almanya'da birlik partileri bunu tartışmaya başladılar, ama onlar henüz muhalefetteler ve "imtiyazlı ortaklık" konsepti AB içinde henüz çoğunluk tarafından kabul görmüş değil. Anayasa sözleşmesi de bu ikilemi çözemedi. Sözleşmenin 1. maddesi üyelik şartlarını yerine getirmiş bütün Avrupa ülkelerine açıkça üyelik sözü vermektedir.

Fakat Türkiye'nin AB üyeliğine taraftar olan üye ülkeler bile Türkiye'nin üyeliğinin AB'ne getirebileceği avantajlardan çok ender bahsediyorlar. Kanaatimce henüz en önemli gerekçe Türkiye'ye şartları yerine getirdiği takdirde üyelik sözü verildiği ve verilen bu sözün tutulması gerektiği gerekçesidir. Ayrıca CDU da uzun süre şu görüşü temsil etti: Üyelik şartları yerine getirildiğinde Türkiye üye olabilir.

Tabii ki Erdoğan yönetimindeki hükümet tarafından şimdiye kadar görülenden daha büyük bir enerjiyle başlayan reformların devam etmesinde AB'nin çıkarı

vardır. Geçen yılın aralık ayında Türkiye için "Hayır" denmiş olsaydı, belki de bu "Hayır" gerek hükümeti gerekse ülkedeki siyasi ortamın istikrarını önemli ölçüde bozacaktı. Türkiye'nin, siyasi ve ekonomik reformları ve modernleşme sürecini başarılı bir şekilde sürdürebilmek için başka bir gelişme olana kadar zorunlu bir koltuk değneği olarak AB perspektifine ihtiyacı bulunmaktadır.

Müzakere süreci ise bunun için önemli bir garantidir. Ama siyasi ve ekonomik bakımdan ayakları yere basan bir Türkiye'nin hükümeti günün birinde bu koltuk değneğini kendiliğinden kaldırıp atar ve "teşekkür ederiz, ama biz şimdi artık kendi başımıza iki ayağımız üzerinde durabilir ve yürüyebiliriz, hem de AB yesi olmadan" derse – sanırım bu durumda AB içinde kimse buna kızmaz ve hakim olan duygu daha çok büyük bir rahatlama duygusu olurdu.